

Alexander Schmemmann

LEGYŐZVE HALÁLLAL A HALÁLT*

Haláhtagadó kultúrában élünk. Világosan látszik ez egy átlagos amerikai halottasház tapintatos berendezéséből, abból az igyekezetből, amely azt szeretné elérni, hogy a halottasház egyszerűen egy legyen a többi ház közül. A »temetkezési vállalkozó« úgy próbálja meg elrendezni e ház belső terét, hogy az ne figyelmesse az embert szomorúságára; a ravatalozás szertartása pedig a temetést többé-kevésbé kellemes élménnyé igyekszik finomítani. A hallgatás különös összeesküvése ül itt a halál nyers tényén, magát a tetemet pedig »kicsinosítják«, hogy ezáltal is rejtve maradjon a test halott volta. Léteztek azonban a múltban, és léteznek még ma is – mi több, életigenlő kultúrákon belül is – »halálközpontú« kultúrák, amelyekben a halál az egyetlen nagy, mindent átfogó téma, az élet pedig nem más, mint a halálra való előkészület. Ha egyesek gondolatait a halottasház elterelni látszik a halálról, akkor másokat még az olyan közhasználatú tárgyak is a halálra emlékeztetnek, mint az ágy vagy az asztal: az ágyban a sírt látják, az asztalban pedig a leendő ravatalt.

Hol a kereszténység mindebben? Egyfelől kétségtelen, hogy a »halál problémája« központi és lényeges elem abban az üzenetben, amely tudtul adja Krisztus győzelmét a halál felett, továbbá, hogy a kereszténység forrása ebben a dialdában van. Másrészről azonban az embernek az a furcsa érzése támad, hogy noha ez az üzenet kétségkívül eljutott az emberekhez, mégsem gyakorolt igazi befolyást a halállal szembeni alapvető emberi beállítottságokra. Inkább a kereszténység volt az, amely önmagát mintegy »hozzáigazította« ezekhez a beállítottságokhoz, sajátjaiként fogadva el őket. Egy szép keresztény prédikáció keretein belül nem nehéz Istennek ajánlani új felhőkarcolókat és világkiállításokat; nem nehéz »atomkorunk« haladó és életigenlő erőihez csatlakozni, vagy akár még vezetni is ezeket; nem nehéz a kereszténységet minden lázas és életközpontú aktivitás valódi forrásaként feltüntetni. És hasonlóképpen könnyű egy temetési prédikációban vagy egy lelkigyakorlaton az életet a szenvedés völgyének, a hiúság vásárának, a halált pedig felszabadulásnak bemutatni.

---

* Forrás → Alexander Schmemmann: *A világ életéért* (Budapest, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2001), p. 122–138.

A keresztény lelkipásztornak, aki az egész Egyházat képviseli, tulajdonképpen *mindkét nyelvezetet* használnia kell, mindkét beállítottságot magáévá kell tennie. Ha őszinte akar lenni, elkerülhetetlenül éreznie kell, hogy »valami hiányzik« mindkettőtől, s hogy ez voltaképpen *maga a keresztény elem*. Mert a keresztény üzenet meghamisítása úgy hirdetni és mutatni be a kereszténységet, mint ami alapvetően életigenlő – anélkül, hogy ez az igenlés utalna Krisztus halálára, következképpen a halál igazi tényére; az eredeti keresztény üzenet meghamisítását jelenti, ha csendben átsiklunk azon a tényen, hogy a kereszténység számára a halál nemcsak egyszerűen a vég, hanem voltaképpen *e világ* tényleges realitása. De vigasztalni az embereket és megbékíteni őket a halállal, a halálra való individuális előkészület értelmetlen színhelyévé változtatva ezt a világot – ez ugyancsak hamisítás. Mert a kereszténység azt hirdeti, hogy Krisztus a világ életéért, nem pedig a világtól mentesítő »örök nyugalomért« halt meg. Ez a »hamisítás« teszi a kereszténység tényleges sikereit rejtett tragédiává (hivatalos adatok szerint az egyházi építkezésekre és templomokra való *per capita* adományok összege elérte minden idők legmagasabbikát). A világi ember azt akarja, hogy a pap optimista fickó legyen, hite pedig szentesítse az optimista és haladó világot. A vallásos ember pedig úgy tekint rá, mint a világ hiúságának és hiábavalóságának kimondottan komoly, szigorúan ünnepélyes, méltóságteljes leleplezőjére. A világ nem akar vallást, és a vallás nem akar kereszténységet. Az egyik a halált utasítja vissza, a másik az életet. Innen ered az az egyre mélyülő reménytelenség, amely sem az életigenlő világ szekularista tendenciájában, sem az ezzel szemben állók beteges vallásosságában nem talál kiutat.

E reménytelenséggel mindaddig számolni kell, amíg a keresztények továbbra is olyan vallásnak fogják tekintetni a kereszténységet, amelynek célja a segítségnyújtás, míg továbbra is ragaszkodnak a »régi vallásra« jellemző »haszonelvű« felfogáshoz. Mert tényleg ez volt a vallások legfőbb feladatainak egyike: *segíteni*, főképpen pedig segíteni *meghalni* az embereknek. Ezért a vallás mindig kísérlet volt a halál *megmagyarázására*, s e magyarázat által az ember halállal való kibékítésére. Amire Platón fáradtságot nem kímélve vállalkozott a *Phaedonban*: kívánatossá tenni a halált, sőt úgy mutatni be, mint ami alapvetően jó; s milyen gyakran visszhangzott ezek után is az emberi hit történetében a platóni gondolat, a változás és a szenvedés világából való szabadulás lehetősége! Az emberek azzal vigasztalták magukat, hogy a halál Isten műve, tehát helyénvaló – vagy azzal, hogy az élet rendjébe tartozik; különféle értelmet adtak a halálnak, vagy meggyőzték magukat arról, hogy jobb a halál, mint a hosszú öregség; kialakították a lélek halhatatlanságának tanait, azt, hogy a halállal nem ér véget a lét, mert az

ember egy része tovább él. Mindezen kísérletek hosszú során át az ember megpróbált fölülkerekedni azon a szörnyű tapasztalaton, amit csak a halál nyújthat.

A kereszténység, mivel vallás, elfogadta a *vallásnak* azt az alapvető funkcióját, hogy megkísérelje »igazolni« a halált, tehát megpróbálja segíteni. Sőt e folyamatban többé-kevésbé magába olvasztotta a halál régi és klasszikus magyarázatait is, amelyek jóformán minden vallásban közősek voltak. Mert sem a lélek halhatatlanságának tana, mely a szellemi és az anyagi szembenállására épül, sem pedig a halálnak mint megszabadulásnak, vagy a halálnak mint büntetésnek a tana voltaképpen nem keresztény tan. Integrálódásuk a keresztény világszemléletbe inkább megrontotta, semmint megtisztította a keresztény teológiát és vallásosságot. Ezek a tanítások mindaddig »működőkészek« voltak, amíg a kereszténység vallásos (tehát halálcentrikus) világban élt. De azonnal megszűntek hatni, amint a világ kinőtte ezt a halálközpontú vallást, és »szekulárrá« vált. A világ azonban nem azért világiasodott el, mert »vallástalanná«, »materialistává«, »felszínessé« vált, nem azért, mert »elveszítette a vallást« (ahogyan oly sok keresztény gondolja), hanem mert a régi magyarázatok voltaképpen mit sem magyaráznak meg. A keresztények gyakran megfélekeztek arról, hogy hitük egyik legfontosabb alkotóeleme, vagy inkább a kereszténység egyik legfontosabb alkotóeleme a régi vallástól való függetlenség volt. A kereszténység – üzenetében az élet teljességét kínálva – minden másnál jobban hozzájárult az ember felszabadulásához a vallás félelmei és pesszimizmusa alól. Ebben az értelemben a szekularizmus egy, a keresztény világon belüli jelenség, s mint ilyen, elképzelhetetlen a kereszténység nélkül. A szekularizmus olyan mértékben utasítja vissza a kereszténységet, amilyen mértékben azonosította magát a kereszténység a »régival«, amilyen mértékben ráerőltette a világra a halálnak és az életnek azokat a »magyarázatait« és »tanait«, amelyeket maga a kereszténység rombolt szét.

Nagy tévedés lenne azonban úgy vélekedni a szekularizmusról, mint ami egyszerűen a »vallás hiánya«. Valójában maga is vallás, s mint ilyen, a halál és a halállal való kibékülés magyarázata. Azoknak a vallása, akik belefáradtak abba, hogy a világot annak a »másvilágnak« az alapján magyarázzák, amelyről senki sem tud semmit; hogy az életet annak a »túlélésnek« az alapján értelmezzék, amelyről senki nem rendelkezik a legcsekélyebb tapasztalattal sem; más szavakkal beleuntak abba, hogy az élet a halál viszonylatában kapja meg »értékét«. Tudjuk – gondolja a szekularista –, hogy az egyetlen világ ez a világ, az egyetlen élet az az élet, amelyet kaptunk, és tölünk, emberektől függ, hogy olyan értékes, gazdaggá és boldoggá tegyük, amennyire csak lehetséges. Az élet halállal végződik; ez ugyan kellemtelen, de mivel természetes, s mivel a halál egyetemes jelenség, a legjobb, amit az ember tehet, ha egyszerűen természetesként fogadja el.

Viszont amíg él, nem kell gondolnia rá, hanem úgy kell élnie, mintha a halál nem is létezne. És a halálról való megfélelkezés legjobb módszere: tevékeny és hasznos életet élni, nagy és nemes dolgokra vállalkozni, egyre jobb világot építeni. Ha Isten létezik (és a szekularisták többsége határozottan hisz Istenben, határozottan hisz abban, hogy a vallás hasznos szerepet játszik testületi és egyéni vállalkozásaiban), és ha szeretetében és kegyelmében (hisz mindannyiunknak vannak hiányosságaink) tevékeny, hasznos és becsületes életünk miatt örök vakációval akar jutalmazni bennünket (melyet hagyományosan »halhatatlanságnak« neveznek), akkor abban semmi különös nincs, hiszen éppen ez a kegyes foglalatosság a dolga. A halhatatlanság azonban e szemlélet szerint csak valamiféle járulék – ha örök járulék is – ahhoz az élethez, amelyben az ember összes valódi érdekét, összes igazi értékét megtalálja. Valóban, az »amerikai halottsház« a szekuláris vallás igazi szimbóluma, mert kifejezi mind a halál természetesként való elfogadását (egy ház a többi közül, minden megkülönböztető jellegzetesség nélkül), mind a halál életben való *jelenlétének* tagadását.

A szekularizmus vallás, mert van saját hite, saját eszkatológiája és saját etikája. »Működik« és »segít«. Öszintén szólva, ha a »segítés« volna a próbakő, akkor az embernek be kellene ismernie, hogy az életközponitú szekularizmus tényleg többet *segít*, mint a vallás. És a vallás, hogy versenyben maradjon, az »életlehetőségekhez való alkalmazkodásként«, »tanácsadásként«, »gazdagító tapasztalatként« mutatja be, földalattikon és buszokon reklámozza magát, mintegy ráadásként az »ön legelőnyösebb bankját« és »legszívélyesebb értékpapírügynökét« reklámozó feliratokra: Próbálja ki, *segít!* És a szekularizmus vallásos sikerei olyan nagyok, hogy néhány keresztény teológus már-már »feladta« a »transzcendenciát« mint olyat, vagy sokkal egyszerűbb szavakkal: »Isten« igazi eszméjét. Ezt az árat kell fizetnünk, ha azt akarjuk, hogy a modern ember »megértsen« és »elfogadjon« bennünket – hirdeti a huszadik század gnosztikusa.

Itt értük el a kérdés lényegét. Ugyanis a kereszténység számára a *segítés* nem próbakő. A próbakő az igazság. A kereszténység célja nem az, hogy – a halállal való kibékítéssel – segítségére legyen a világnak, hanem hogy megmutassa az Igazságot életről és halálról, hogy majd ez az Igazság menthesse meg az embereket. Az üdvösség nemhogy nem azonos a segítséssel, hanem éppenséggel annak ellentéte. A kereszténység nem azért kifogásolja a szekularizmust és a vallást, mert azok »elégtelen segítséget« kínálnak, hanem pontosan azért, mert »kielégítik« az emberek szükségleteit, »eleget tesznek« igényeiknek. Ha a kereszténység célja az lenne, hogy megszüntesse az emberek halálfélelmét, akkor semmi szükség nem volna a kereszténységre, hiszen erre más vallások is alkalmasak, sőt – valljuk be – sokkal inkább, mint a kereszténység. És a szekularizmus olyan em-

bereket teremt, akik nemcsak élni, hanem meghalni is boldogan és közösen fognak az Ügy diadaláért, bármi is legyen az.

A kereszténység nem megbékülés a halállal, hanem leleplezése a halálnak, és azért leplezi le a halált, mert az Életet nyilatkoztatja ki. Ez az Élet Krisztus. És csak ha Krisztus az Élet, csak akkor az a halál, aminek a kereszténység bemutatja: legyőzött ellenség, nem pedig »megmagyarázott rejtély«. A szekularizmus és a vallás, megmagyarázva a halált, »státussal« és »ésszerűséggel« ruházta fel, »normálissá« tette azt. Egyedül a kereszténység mutatja be a halált *abnormálisnak* és ezért rettenetesnek. Lázár sírjánál Krisztus könnyezett, és amikor halálának órája elérkezett, »szomorúság fogta el és gyötrődni kezdett«. Krisztus fényében *ez* a világ és *ez* az élet elveszett, és túl van azon, hogy pusztán »segíteni« lehessen rajta – de nem a halálfélelem miatt, hanem mert elfogadta és normálissá tette a halált. Kozmikus temetőként fogadni el Isten világát, amelyet egy ugyancsak temetőnek látszó »másvilág« (»örök nyugalom«) szüntet meg és vált fel, s mindezt vallásnak nevezni, egy ilyen kozmikus temetőben élni és tetemek ezreinek mindennapjait »berendezni«, lelkesedni egy »igazságos társadalomért« és mindeközben boldognak lenni – ez valóban az ember bukását jelenti! Nem erkölcstelensége vagy bűnei miatt bukott el az ember, hanem »pozitív – vallásos vagy szekuláris – eszményképe« miatt, azért, mert beérte ezzel az eszményképpel. Mindazonáltal ezt a bukást csakis Krisztus leplezheti le, mert csak Krisztusban nyilatkozott meg nekünk az *élet teljessége*, és a halál éppen ezért csak Krisztus fényében válik »szörnyűvé«, az élet elvesztésévé, az Ellenséggé. *Ezt a világot* (és nem valamiféle »másvilágot«), *ezt az életet* (és nem valamilyen »másik életet«) kapta az ember az isteni jelenlét szentségeként, az Istennel való közösségként, és csak ezen a világon, ezen az életen keresztül – átalakítva azt Istennel való közösséggé – töltheti be *voltaképpen rendeltetését*. A halál borzalma éppen ezért nem annak »vég« voltában és nem a fizikai romlásban rejlik. Mivel a halál elkülönít a világtól és az élettől, *elszakít Istentől is*. A halott képtelen dicsőíteni Istent. Más szavakkal: Krisztus azért nyilatkoztatja ki nekünk az Életet, hogy megértsük a keresztény üzenetet a halálról mint Isten ellenségéről. És amikor az Élet könnyezik a barát sírjánál, amikor a halál borzalmát szemléli, akkor kezdődik a győzelem a halál felett.

A halált azonban a *haldoklás* előzi meg: a halál növekedése a fizikum hanyatlása és a betegség miatt. S itt ismét csak tilos a keresztény megközelítést azonosítani akár a modern világ szemléletmódjával, akár pedig azzal, amely a »vallást« jel-

lemzi. A modern elvilágiasodott ember számára az ember egyetlen *normális* állapota az egészség; ezért folyik ádáz küzdelem a betegségek ellen, és a modern világ valóban nagyon hatékonyan veszi fel a harcot ellenük. Minden bizonnyal legkiválóbb teljesítményei közé tartoznak a kórházak és a gyógyszertárak. Az egészségnek azonban mégis van egy határa, s ez a halál. Eljön az idő, amikor a tudomány »segélyforrásai« kimerülnek – és a modern világ ezt éppen olyan magától értetődően fogadja el, mint amilyen magától értetődőnek tekinti a halál tényét is. Elérkezik a pillanat, amikor a beteg megadja magát a halálnak, elviszik a kórteremből, s mindez csendesen, illedelmesen, higiénikusan zajlik – mint egy megszokott munkafolyamat része. Amíg az ember él, mindent elkövetnek érte, hogy életben tartsák, s még ha állapota reménytelen is, tudatni nem szabad vele. A halál soha nem lehet az élet része. És noha mindenki tudja, hogy a kórházakban emberek halnak meg, az emberek általános hangulatát és ethoszát a gondtalan optimizmus jellemzi. A modern orvostudomány eredményes fáradozásának tárgya az élet, de nem a halandó élet.

A vallásos szemléletmód inkább betegségnek, mint egészségnek tekinti az ember »normális« állapotát. A mulandó és változó anyagnak ebben a világában a szenvedés, a betegség és a bánat az élet normális állapota. A kórházakat és rendelőintézeteket megfelelően el kell látni, de nem magának az egészségnek az érdekében, hanem vallásos kötelességből. A vallásos szemlélet mindig úgy gondolkodott az egészségről és a gyógyulásról, mint ami Isten kegyelme; az igazi gyógyulás pedig »csodálatos«. És ezt a csodát Isten viszi végbe, ismét csak nem azért, mert az egészség jó, hanem mert ez »bizonyítja« erejét, és ez vezeti vissza az embereket Őhozá.

Végző lényege szerint a két megközelítés összeegyeztethetetlen, és mi sem mutatja jobban a keresztények zavarát ebben a kérdésben, mint az a tény, hogy ma a keresztények mindkettőt egyaránt érvényesnek és értékesnek fogadják el. A szekuláris kórház problémáját úgy oldják meg, hogy keresztény lelkiséget plántálnak bele; a keresztény kórházét pedig úgy, hogy amennyire csak lehetséges, modernné és tudományossá – tehát »elvilágiasodottá« teszik. Valójában azonban a vallásos megközelítés fokozatosan megadja magát a szekulárisnak. A modern lelkipásztor nemcsak az orvos »asszisztensévé« hajlamos változni, hanem gyakran egyenesen »terapeutává« nevezi ki magát. A pasztorális terápia, a kórházlátogatás, a beteggondozás technikájának összes fajtája, amellyel tele vannak a teológiai szemináriumok jegyzetei, jól jelzi ezt az irányt. De hát ez lenne a *keresztény* megközelítés – és ha nem, akkor egyszerűen vissza kellene térnünk a régi, a »vallásos« szemlélethez?

William Blake: Krisztus a sírban

kenőmentes átmenetet biztosítva az örökkévalóságba. Mindazonáltal fennáll a veszély, hogy ma, amikor a keresztények között egyre nagyobb az érdeklődés a gyógyítás iránt, az olaj szentségét előbb-utóbb az egészség szentségeként, a szekuláris orvostudomány hasznos kiegészítéseként fogják értelmezni. De mindkét szemlélet helytelen, mert mindkettő pontosan ennek az aktusnak a szentségi természetét hibázza el.

A szentség, mint tudjuk, mindig *átmenet, átalakulás*. »Átmenet«, de nem a »természetfelettibe«, hanem Isten országába, az eljövendő világba, ennek a világnak és ennek az életnek mint Krisztus által megváltottnak és helyreállítottak a tényleges valóságába. Ez az átalakulás nem a »természetes« átalakulása »természetfelettivé«, hanem a régié újjá. A szentség ezek szerint nem »csoda«, amelyen keresztül Isten – úgymond – megtöri a »természet rendjét«, hanem a végső Igazság megnyilatkozása életről és világról, emberről és természetről – azé az Igazságé, amely maga Krisztus.

A gyógyítás azért szentség, mert célja és eredménye nem az *egészség* mint olyan, nem a fizikai egészség helyreállítása, hanem a belépés az Ország életébe, a Szentlélek »örömébe és békéjébe«. Krisztusban ezen a világon minden – és ez a »minden« jelenthet egészséget és betegséget, örömet és szenvedést – ehhez az új élethez való felemelkedéssé, ebbe az új életbe való belépéssé, erre való várakozássá és ennek előérzetévé vált.

A válasz: nem, nem az, és erre a »visszatérésre« sincs szükségünk. Fel kell fedoznünk az ember életének – és éppen ezért szenvedésének és betegségének – változatlan, mégis mindig aktuális *szentségi* szemléletét – azt a látásmódot, amely az Egyház sajátja még akkor is, ha mi, keresztények elfelejtettük vagy félreértettük azt.

Az Egyház a *gyógyítást* szentségnek tekinti. Ezt azonban olyannyira félreértették az Egyház »vallással« való azonosításának hosszú évszázadai alatt (és e félreértés az összes szentségre és az egész szentségtanra rányomta a bélyegét), hogy az *olaj szentsége* a halál, az »utolsó kenet« szentségévé vált, többé-kevésbé zök-

Ebben a világban a szenvedés és a betegség valóban »normális«, de éppen ez a »normalitás« az, ami abnormális. A szenvedés és a betegség jelzi az embernek és életének végső és szakadatlan vereségét, amelyen még az orvostudomány részleges – habár kétségtelenül csodálatos – győzelmei sem tudnak véglegesen úrrá lenni. De Krisztusban ez a szenvedés nem »elpusztult«, hanem győzelemmé alakult át. *Maga* a betegség diadallá, úttá, az Országba vezető bejárattá vált, és ez az egyetlen tényleges *gyógyulás*.

Ha az ember súlyos betegségben szenved, az Egyház elmegy hozzá, és feladja neki a gyógyítás szentségét. Ennek az embernek a számára – és mindenki számára ezen a világon – a szenvedés egyben kudarc is, amelyben megadja magát a sötétségnek, a kétségbeesésnek, a magányosságnak. A szenvedés *haldoklás* a szó legvalóságosabb értelmében. És mégis, az Ember és benne az Élet végső diadalává is lehet. Az Egyháznak nem az a feladata, hogy helyreállítsa az *egészséget*, hogy egyszerűen helyettesítse az orvosságot, amikor az orvostudomány már minden lehetőségét kimerítette. Az Egyház feladata, hogy Krisztus Szeretetébe, Fényébe és Életébe vigye az embert. Nem csupán azért, hogy szenvedésében »vigasztalja«, nem azért, hogy »segítsen« neki, hanem hogy *mártírrá*, szenvedésében Krisztus *tanújává* tegye. Mártír az, aki megpillantja, hogy »nyitva az ég, és az Emberfia ott áll az Isten jobbán« (ApCsel 7,56). Mártír az, akinek számára Isten nem egy újabb – és utolsó – lehetőség szörnyű fájdalmainak megszüntetésére; Isten az ő igazi élete, és így életében minden Isten felé irányul, minden a Szeretet teljességébe emelkedik fel.

A szomorúság *ebből a világból* kiküszöbölhetetlen. Akár maga az ember igyekszik a minimumra redukálni, akár a »másvilági« jutalom vallásos ígéretétől remél enyhülést, a szenvedés megmarad – és *rettenetesen* »normális« marad. És mégis azt mondja Krisztus: »Bízzatok, én legyőztem a világot« (Jn 16,33). Az Ő saját szenvedésében nemcsak egyszerűen értelmet nyert minden szenvedés, hanem ez adott erőt arra, hogy maga is jellé, szentséggé, kinyilatkoztatássá, ennek a győzelemnek az »eljövetelévé« váljék; az ember kudarca, voltaképpeni haldoklása az Élet útjává lett.

Ennek a győzelemnek a kezdete Krisztus halála. *Ez* az örök evangélium, és ez nemcsak *e világ*, hanem a *vallás* számára is »ostobaság« marad mindaddig, amíg e vallás *e világ* vallása (»nehogy Krisztus keresztje erejét veszítse« – 1Kor 1,17). A keresztény halál liturgiája nem akkor kezdődik, amikor az embert eléri az elkerülhetetlen vég, és teste a templomban fekvé az utolsó szertartásokra vár, mi

pedig körülálljuk, hogy az élet világból való szomorú, mégis méltóságteljes elköltözésről belenyugvó tanúságot tegyünk – hanem minden egyes vasárnap, amikor az Egyház, felemelkedve a mennybe, »félretesz minden földi gondot«, minden ünnepnapon, különösen pedig húsvét örömeiben. Így az Egyház egész élete halálunk szentsége, mert az Egyház minden ízében az Úr halálának kinyilatkoztatása, feltámadásának megvallása. És a kereszténység mégsem halálközpontú vallás; nem »misztérium-kultusz«, amely gyönyörű szertartásaiban a haláltól való menekvés »objektív« tanát kínálja, s amely a »kínálatból« való részvétel feltételévé a hitet teszi.

Kereszténynek lenni, Krisztusban hinni ezt jelenti, és mindig is ezt jelentette: Tudni egy racionalitáson túli, mégis abszolút bizonyos módon – amelyet hitnek nevezünk –, hogy Krisztus minden élet Élete, hogy Ő maga az Élet, és ezért az én életem is. »Benne volt az élet, és az élet volt az emberek világossága.« Az összes keresztény tanítás – a megtestesülésé, a megváltásé, a bűnbocsánatá – csak magyarázata, következménye, s nem »oka« ennek a hitnek. Csak akkor válnak ezek a realitások »érvényessé« és »következetessé«, ha hiszünk Krisztusban. De maga a hit nem ezeknek a Krisztusról való állításoknak, hanem magának Krisztusnak mint Életnek és az élet fényének az elfogadása. »Igen, az élet megjelent, láttuk, tanúságot teszünk róla, és hirdetjük nektek az örök életet, amely az Atyánál volt és megjelent nekünk« (1Jn 1,2). Ebben az értelemben a keresztény hit radikálisan különbözik a »vallásos hittől«. Kiindulópontja nem a »hit«, hanem a szeretet. Önmagában és önmagától minden hit részleges, töredékes, töredékes. »Mert tudásunk töredékes és prófétálásunk is töredékes. ... A prófétálás véget ér, a nyelvek elhallgatnak, a tudomány elenyészik« (1Kor 13,8) – de *a szeretet nem szűnik meg soha*. És ha szeretni valakit annyit jelent, hogy az én életem benne van, vagy inkább, hogy ő válik életem »tartalmává«, akkor Krisztust szeretni annyit, mint életem Életeként ismerni és birtokolni Őt.

Csak Krisztusnak mint az Életnek a birtoklása, a Vele való közösség »öröme és békéje«, jelenlétének bizonyossága teszi sokatmondóvá Krisztus halálának kinyilatkoztatását és feltámadásának megvallását. *Ebben a világban* Krisztus feltámadása soha nem lehet »objektív tény«. A feltámadt Úr megjelent Máriának, aki »látta Jézust, amint ott áll, de nem tudta róla, hogy ő Jézus«. Ott állt a Tibériás tó partján, »de a tanítványok nem ismerték fel, hogy Jézus«. Az emmauszi úton pedig tanítványainak szemei »becsukódtak, hogy ne ismerjék fel őt«. A feltámadás hirdetése ostobaság e világ számára, és nem csoda, ha éppen a keresztények »magyarázzák félre« azáltal, hogy gyakorlatilag a halhatatlanság és a továbbélés régi, kereszténység előtti tanaira redukálják. És valóban, ha a feltámadás tana csak egy »tan«, és úgy hisznek benne, mint egy eljövendő esemény-

ben, mint egy »másvilági« misztériumban, akkor az lényegében nem is különbözik a »másvilágról« kialakított többi tanítástól, és könnyedén össze is téveszthető velük. Akár a lélek halhatatlanságát, akár a test feltámadását nézzük – semmit sem tudunk róluk, és minden fejtegetésünk csak merő »spekuláció«. A halál megmarad titokzatos átmenetnek egy titokzatos jövőbe. Annak a nagy örömnök, amelyet a tanítványok a feltámadt Urat meglátva éreztek, annak a »lángoló szívnek«, amelyet az emmauszi úton tapasztaltak, nem az volt az oka, hogy lelepleződött előttük egy »másvilági« titok – hanem az, hogy látták az Urat. És Ő nem azzal küldte el őket, hogy a halottak feltámadásáról prédikáljanak – vagyis egy halállal kapcsolatos tanításról –, hanem hogy bűnbánatot és bűnbocsánatot, az új életet és az Országot hirdessék. Hirdették, amit tudtak, hogy Krisztusban az *új élet* már megkezdődött, hogy Ő az Örök Élet, a Beteljesülés, a Feltámadás és a világ Öröme.

Az Egyház kapu Krisztus feltámadt életébe; részesedés az örök életben, »öröm és béke a Szentlélekben«. És várakozás az Ország »alkony nélküli napjára«; nem valamiféle »másvilágra«, hanem minden dolog és minden élet beteljesedésére Krisztusban. Benne maga a halál vált az élet tettévé, mert Önmagával, szeretetével, fényével töltötte be. »Benne minden a tiétek, ... a világ, az élet, a halál, a jelenvalók, az eljövendők; minden a tiétek. Ti azonban Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené« (1Kor 3,21–23). És ha magamévá teszem ezt az új életet, magamévá ezt az Isten országa utáni éhséget és szomjúságot, annak bizonyosságát, hogy Krisztus az Élet, akkor halálom az Életben való részesedés aktusává lesz. Mert sem az élet, sem a halál nem képes elválasztani bennünket Krisztus szeretetétől. Hogy ez a beteljesülés mikor és hogyan érkezik majd el, azt nem tudom. Nem tudom, mikor teljeseznek be mindenek Krisztusban. Semmit sem tudok a »mikorokról« és a »hogyanokról«. De tudom, hogy Krisztusban elkezdődött a nagy Átmenet, a világ Pászkája, s hogy az »eljövendő világ« fénysugara a Szentlélek örömeiben és békéjében már elért hozzánk, mert *feltámadt Krisztus, és az Élet uralkodik*.

Végül pedig tudom, hogy ez az a hit és ez az a bizonyosság, amely örömteli jelenlétével betölti Szent Pál szavait, amelyeket mindig akkor olvasunk, amikor egy testvér »átmentét«, Krisztusban való elalvását ünnepeljük:

A parancsszóra, a főangyal szólítására, Isten harsonájának zengésére az Úr maga száll le a mennyből. Először a Krisztusban elhunytak támadnak fel, azután mi, akik életben maradtunk. A felhőkön velük együtt elragadtatunk a magasba Krisztus elé, és így örökké az Úrral leszünk (1Tesz 4,16k).

Fordította Buji Ferenc